§ 22. ДОТИЧНА ДО КОЛА, ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ

Пряма і коло можуть мати дві спільні точки (мал. 335), одну спільну точку (мал. 336), або не мати спільних точок (мал. 337).

Пряму, яка має дві спільні точки з колом, називають ***січною***. На малюнку 335 OK — відстань від центра кола — точки O — до січної. У прямокутному трикутнику OKA сторона OK є катетом, а AO — гіпотенузою. Тому $OK < OA$. Отже, *відстань від центра кола до січної менша за радіус.*

! *Дотичною* до кола називають пряму, яка має одну спільну точку з колом. Цю точку називають *точкою дотику*.

На малюнку 336 пряма a — дотична до кола, точка K — точка дотику.

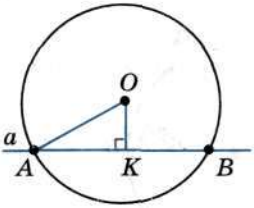

Мал. 335

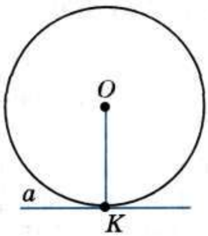

Мал. 336

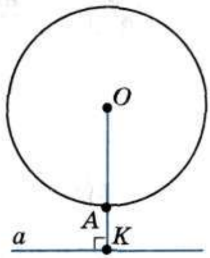

Мал. 337

Якщо пряма і коло не мають спільних точок, то відстань OK більша за радіус кола OA (мал. 337). *Відстань від центра кола до прямої, яка не перетинає це коло, більша за радіус.*

Т е о р е м а 1 (властивість дотичної). ***Дотична до кола перпендикулярна до радіуса, проведеного в точку дотику.***

ють спільну сторону, а дві інші сторони
ярні. Знайдіть градусну міру тупого кута.
двох рівнобедрених трикутників за
роведеною до бічної сторони.

. Два тупих кути ма
взаємно перпендикул
544④. Доведіть рівніст
основою і висотою, п

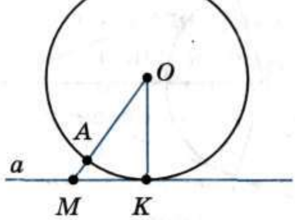

Мал. 338

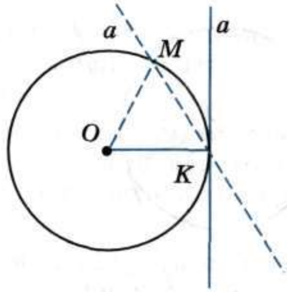

Мал. 339

Наше припущення неправильне. Отже, $a \perp OK$. Теорему доведено.

Н а с л і д о к. ***Відстань від центра кола до дотичної до цього кола дорівнює радіусу кола.***

Т е о р е м а 2 (обернена до теореми про властивість дотичної). ***Якщо пряма проходить через кінець радіуса, що лежить на колі, і перпендикулярна до цього радіуса, то вона є дотичною.***

Д о в е д е н н я. Нехай OK — радіус кола із центром у точці O. Пряма a проходить через точку K так, що $a \perp OK$ (мал. 339). Доведемо, що OK — дотична до кола.

Припустимо, що пряма a має з колом ще одну спільну точку — точку M. Тоді $OK = OM$ (як радіуси) і трикутник OMK — рівнобедрений. $\angle OMK = \angle OKM = 90^\circ$. Тому $\angle OMK + \angle OKM = 180^\circ$, що суперечить теоремі про суму кутів трикутника.

Наше припущення неправильне. Пряма a не має інших спільних точок з колом окрім точки K. Тому пряма a — дотична до кола. Теорему доведено.

Задача. Через дану точку P кола з центром O провести дотичну до цього кола (мал. 340).

Р о з в' я з а н н я. Проведемо радіус OP, а потім побудуємо пряму m, перпендикулярну до радіуса (наприклад, за допомогою косинця). За теоремою 2 пряма m є дотичною до кола.

Розглянемо дві дотичні до кола з центром у точці O, які проходять через точку A і дотикаються до кола в точках B і C (мал. 341). Відрізки AB і AC називають *відрізками дотичних, проведеними з точки A*.

Т е о р е м а 3 (властивість відрізків дотичних, проведених з однієї точки). ***Відрізки дотичних, проведених з однієї точки до кола, рівні між собою.***

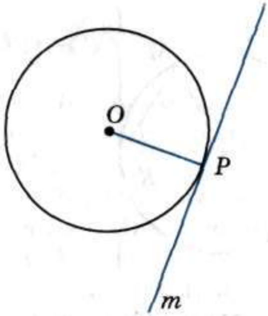

Мал. 340

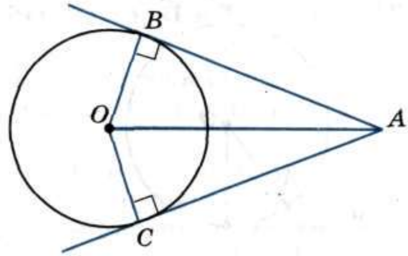

Мал. 341

Д о в е д е н н я. На малюнку 341 трикутники OBA і OCA — прямокутні, $OB = OC$ (як радіуси), OA — спільна сторона цих трикутників. $\triangle OBA = \triangle OCA$ (за катетом і гіпотенузою). Тому $AB = AC$. Теорему доведено.

? Яким може бути взаємне розміщення кола і прямої? • Яку пряму називають січною по відношенню до кола? • Що більше: відстань від центра кола до січної чи радіус кола? • Що більше: відстань від центра кола до прямої, яка не перетинає коло, чи радіус? • Яку пряму називають дотичною до кола? • Сформулюйте і доведіть властивість дотичної. • Сформулюйте і доведіть властивість, обернену до теореми про властивість дотичної. • Сформулюйте і доведіть теорему про властивість відрізків дотичних, проведених з однієї точки.

545[Ф]. (Усно.) На якому з малюнків 342—344 пряма m є дотичною до кола, а на якому — січною?

546[Ф]. (Усно.) Скільки різних дотичних можна провести до кола через точку, що лежить:

1) на колі; 2) поза колом; 3) всередині кола?

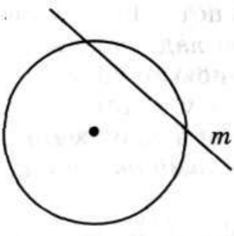

Мал. 342

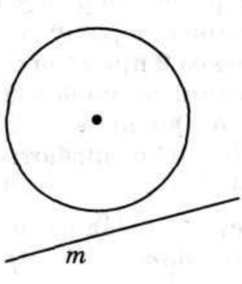

Мал. 343

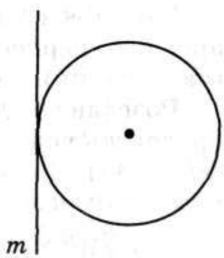

Мал. 344

547②. Накресліть коло, радіус якого дорівнює 3 см, позначте на ньому точку P. За допомогою косинця проведіть дотичну до кола, що проходить через точку P.

548②. Накресліть коло, радіус якого дорівнює 4,5 см, позначте на ньому точку M. За допомогою косинця або транспортира проведіть дотичну до кола, що проходить через точку M.

549②. Радіус кола дорівнює 8 см. Як розміщені пряма a і коло, якщо відстань від центра кола до прямої дорівнює:

1) 5 см; 2) 8 см; 3) 9 см?

550②. Радіус кола дорівнює 2 дм. Як розміщені пряма b і коло, якщо відстань від центра кола до прямої дорівнює:

1) 2,7 дм; 2) 2 дм; 3) 1,8 дм?

551②. На малюнку 345 KP — дотична до кола. Знайдіть:

1) $\angle OMN$, якщо $\angle NMP = 35^\circ$;

2) $\angle KMN$, якщо $\angle OMN = 50^\circ$.

552②. На малюнку 345 KP — дотична до кола. Знайдіть:

1) $\angle NMP$, якщо $\angle OMN = 52^\circ$;

2) $\angle OMN$, якщо $\angle KMN = 128^\circ$.

553③. З точки A до кола з центром у точці O проведено дві дотичні AB і AC (B і C — точки дотику). Доведіть, що промінь OA — бісектриса кута BOC.

554③. З точки P до кола з центром у точці Q проведено дотичні PM і PN. Доведіть, що промінь PQ — бісектриса кута MPN.

555③. Пряма MK — дотична до кола з центром у точці O (мал. 346). Знайдіть кут NMK, якщо $\angle MON = 82^\circ$.

556③. Пряма MK — дотична до кола з центром у точці O (мал. 346). Знайдіть кут NOM, якщо $\angle KMN = 53^\circ$.

557④. З точки M, що лежить поза колом, проведено дві дотичні. Відстань від точки M до центра кола удвічі більша за радіус кола. Знайдіть кут між дотичними.

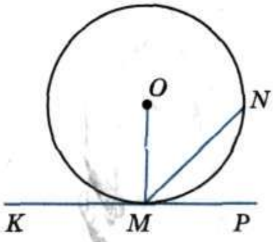

Мал. 345

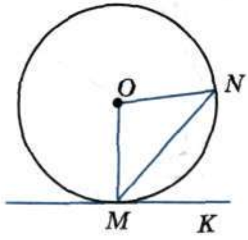

Мал. 346

558④. Прямі MN і MK дотикаються до кола з центром O в точках N і K. Знайдіть NK, якщо $\angle OMN = 30^\circ$, $MN = 7$ см.

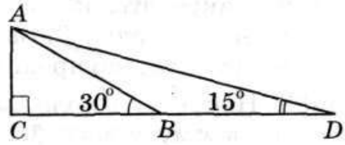

Мал. 347

559③. Один з кутів трикутника дорівнює половині зовнішнього кута, не суміжного з ним. Доведіть, що трикутник рівнобедрений.

560④. На малюнку 347 $\angle C = 90^\circ$, $\angle ABC = 30^\circ$, $\angle ADB = 15^\circ$, $AC = 6$ см. Знайдіть BD.

Урок 39 § 23. КОЛО, ВПИСАНЕ В ТРИКУТНИК

Розглянемо важливу властивість бісектриси кута.

Теорема 1 (властивість бісектриси кута). ***Будь-яка точка бісектриси кута рівновіддалена від сторін цього кута.***

Доведення. Нехай AK — бісектриса кута A, KB і KC — перпендикуляри, проведені з точки K до сторін кута (мал. 348). Доведемо, що $KB = KC$.

Оскільки $\angle BAK = \angle KAC$ і AK — спільна сторона прямокутних трикутників ABK і ACK, то $\triangle ABK = \triangle ACK$ (за гіпотенузою і гострим кутом). Тому $KB = KC$. Теорему доведено.

***Коло* називають *вписаним у трикутник*, якщо воно дотикається до всіх його сторін.**

При цьому трикутник називається *описаним навколо кола*.

Теорема 2 (про коло, вписане у трикутник). ***У будь-який трикутник можна вписати коло.***

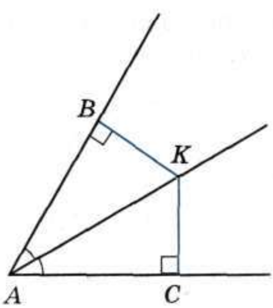

Мал. 348

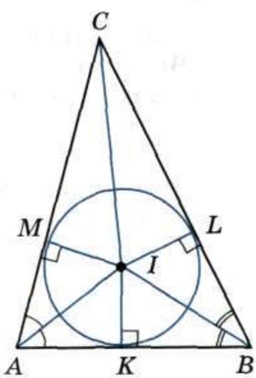

Мал. 349